

Sparkærs industrieventyr

*En fortælling om driftige
menneskers forsøg på at skabe
arbejdspladser i Sparkær, efter at
stationen blev lukket i 1964*

Oplag

400 som omdeles gratis i Sparkær og omegn

Tryk:

Nybæk Grafisk

Forfatter:

Hans Peter Johansen

Kilder

Denne fortælling baserer sig på en lang række dokumenter – beslutningsprotokol, betinget skøde, håndskrevne notater, ansøgninger til statslige myndigheder, skrivelser til og fra sagførere og meget andet. Men også på få samtaler, for ikke mange kan huske noget om dette industrieventyr i Sparkær.

Udgivet november 2024

I anledning af Sparkær Idrætsforenings 100 års jubilæum.

Indledning

En gammel slidt Føtex bærepose fyldt med dokumenter var på vej til at blive brændt hos Lis og Knud Olesen, Østervang i Sparkær. Heldigvis skete det ikke, for netop posens indhold danner grundlag for denne fortælling.

Vi skriver 1965 – året efter at Sparkær Station blev lukket og nedgraderet til trinbræt. Sparkær Station åbnede 17. oktober 1865 og havde sin storhedstid omkring århundredeskiftet. Her blomstrede den lokale tørveindustri, og det betød, at Sparkær var den station med næstmest afsendt vognladningsgods på strækningen Langå-Struer. Men det er en helt anden historie.

Knud Olesens drøm om industri i Sparkær

I Sparkær gik dengang en initiativrig mand i slutningen af 20-erne og tænkte tanker om Sparkærs fremtid. Han havde netop fået lavet en film om Sparkær og omegn, og nu var der tid til at tænke nye initiativer. Det var Knud Olesen – også kaldet Knud ”Post” – fordi han ud over at drive landbrug også klarede at være landpost. Og hvad gik manden så og tænkte? Heldigvis nedfældede han sine tanker dengang, så de kan gengives her.

Knud Olesen var meget optaget af at skaffe arbejdspladser til Sparkær, der, efter at tørveindustrien var lukket ned, stort set kun havde landbrug at byde på. Det betød, at arbejdere – både mænd og kvinder – måtte søge udenbys for at få et arbejde. Tilmed var der mange arbejdsløse om vinteren.

”Den vinterledighed må vi have afskaffet, så flere kan få arbejde hele året. Så derfor skal vi have industri til Sparkær, og så er transportproblemet også løst”, står der i notatet fra dengang.

Og her kommer Sparkær Station ind i billedet, ligesom ideen med at etablere ”I/S til fremme af industri i Sparkær” blev født. Tanken var, at der skulle etableres arbejdspladser i stationsbygningen, og at et interessentselskab skulle være med til at skaffe dem til byen.

”Det vigtigste er ikke at blive ejere af stationen, men at vi kan være medbestemmende om, hvilket formål, den skal sælges til.

Vi vil ikke gå i vejen for en fabrikant, men vi vil forhindre, at den bliver solgt til noget uproduktiv”, skrev Knud Olesen i 1966.

Etablering af I/S til fremme af industri i Sparkær

Nu gik man så i gang med at få etableret ”I/S til fremme af industri i Sparkær” (I/S). Det skete på den måde, at Knud Olesen og flere besøgte alle husstande i Sparkær og omegn for at skaffe interessenter. Og interessen var enestående, for 67 gav med deres underskrift tilsagn om at være en del af selskabet med det formål at købe Sparkær Station.

”Undertegnede er interesseret i at deltage i køb af Sparkær Station med formål at skaffe industri til byen og tegner sig hermed til et årligt bidrag på højst 100 kr. årligt, indtil stationen er solgt eller lejet ud. Pengene betales så vidt muligt tilbage ved salg af stationen”, står på det dokument med de originale underskrifter, som stadig findes. Se side 9.

Hermed var banen lagt for at indkalde til stiftende generalforsamling, som blev afholdt på Skats Konditori (i dag bygningen overfor købmanden) den 29. september 1966. Her blev lovene vedtaget, og der blev valgt den første bestyrelse, som senere konstituerede sig således: Formand Knud Olesen, kasserer Milton Nielsen, næstformand Henry Jørgensen, sekretær Egon Christensen og medlem Erik Jeppesen. Den bestyrelse fik mildt sagt nok at se til de kommende 2-3 år, hvor alting langtfra gik som forventet og håbet.

Poul Christian Bendik Elmer

Knud Olesen havde et stykke tid haft kontakt med en fabrikant, Poul B. Elmer fra København. Han drev i forvejen to systuer, men havde planer om at åbne en blusefabrik og flytte det hele til Sparkær og tilmed bosætte sig i byen. Det fremgår af et brev fra 10. november 1966, hvor han til I/S blandt andet skriver:

”Hertil kommer, at jeg skal bosætte mig og prøve at blive forstået i et helt andet miljø, end jeg er opvokset og kendt med. Det vil nok give mig vanskeligheder, men jeg er sikker på, at jeg også kan overvinde disse, blandt andet fordi jeg

allerede har mødt så megen forståelse. I øvrigt kommer fru Lund (Elmers sekretær/forretningsfører) og jeg til Sparkær på lørdag og har en aftale med herr Erik Jeppesen angående den tilbygning, som ønskes udført.”

At Elmer mente det alvorligt, fremgår af et brev fra advokat Ove Hansen til I/S fra den 22. juni 1967. Her gengives en tekst fra arkitektfirmaet ”Henrik Iversen & Harald Plum”, Holte, hvor de blandt andet skriver:

”Vi har fra fabrikant Elmer, Skindergade 31, København K modtaget henvendelse om opførelse af et typehus i Viborg på sporarealet ved Sparkær Station, hvoraf fotokopi af kort vedlægges.” I brevet efterlyses forskellige oplysninger om grunden.

Nu starter problemerne

Og vanskeligheder fik han. Elmer var en mand midt i 40-erne, og han havde helt sikkert ambitioner og gode hensigter med sit engagement i Sparkær. Det skulle dog senere vise sig, at der kom mange bump på vejen for både ham og I/S. Stationen skulle købes og istandsættes til systue, og i første omgang var det planen, at Elmer skulle købe stationen.

Den handel havde han baseret på, at han kunne få egnsudviklingsstøtte til projektet, men både det og en senere ansøgning om lån til håndværkervirksomheder hos Handelsministeriet blev afslået. Han købte dog stationen af DSB for 28.000 kr. den 15. januar 1967, og fik et betinget skøde, men han kunne ikke skaffe penge til både ombygning og køb af bygningen. Det skyldtes blandt andet, at han ikke kunne optage kreditforeningslån, da der ikke kunne udstedes endeligt skøde, fordi jorden ikke var udmatrikuleret.

Overtagelse og istandsættelse

Senere – den 27. juni 1967 bliver det aftalt, at I/S køber stationen, og at Elmer lejer sig ind. Lejekontrakten skal omfatte

Love og vedtægter

for

»I/S til fremme af industri i Sparkær«

1966

Harry Christensen
 Bernt Jensen
 Sigurd Pedersen
 Niels Sigaard
 Kon ~~Pedersen~~
 Ed. Lindbo
 Paul Laurhoff
 Jens J. Nielsen
 Karsten Nielsen
 John Hansen
 Einar Jensen
 Jens Pedersen
 Allan H. Sigaard
 Ernst Jensen
 Birger Mathiesen
 Alfred Bachgaard
 Harry Andersen
 Carl Emil Sigaard
 Gudfred Brøndum
 Kristian Sandberg
 Bernt Becks
 Kristian Bidsch
 J.P. Bidsch
 Villiam Gjilde
 Harry Fogensen
 M. Sørensen
 Arnold Fogensen
 Birg Sørensen

Karoline Lang
 Vagn Jensen
 Ernst Nielsen
 Peter Bach

Underbegreb er idemænd, at alle
 i køl af Sparkær Station med
 formål at skaffe industri til byen.
 og søger sig fremad til et indt.
 bidrag. på noget 100 kr. indt. i det
 skattem. er solgt eller lyet ind.
 pengene betales så vidt muligt tilbage
 vil salg af skattem.

Agat. Andersen
 Sigurd Nielsen
 Knud Olsen
 Arviden Nielsen
 Sidsi Nielsen
 Ernst Andersen
 Harry Fogensen
 Ole Jensen
 Mær Sørensen
 Henning Hansen
 Sidsi Nielsen
 Henning Frederiksen
 Ejgil Jensen
 Harry Mathisen
 Ole Mathisen
 Jens H. Pedersen
 Ole Fogensen
 Jens Jensen
 Jens Christensen
 Erik Jørgensen
 Henning Christensen
~~Henning Christensen~~
 Holger Overgaard
 Hans Hansen
 Vagnus Høeg
 Poul Jensen
 Vagn Christensen
 Jens H. Hansen
 Tage Jensen
 Birge Christensen
 Vagn Christensen
 Otto Mathisen
 Carl Mathisen
 Egner Mathisen
 Gunnar Christensen

uopsigelighed i 4 år, og den månedlige husleje skal være 900 kr. fra 1. april 1968. Indtil denne dato skal Elmer betale renter af optagne lån.

I/S trådte således til, og i et brev fra 19. juli 1967 til interessenterne skriver bestyrelsen blandt andet:

”Elmer kunne imidlertid ikke skaffe penge både til maskiner og bygning, samtidig med, at han drev fabrik i København, indtil indretningen i Sparkær var i orden. Vi er derfor på I/S vegne trådt i Elmers sted som køber af stationen med 2100 kvm. for i alt 23.000 kr., idet Elmer overtager en byggegrund til privatbolig for 5.000 kr.”

I samme skrivelse bliver interessenterne gjort opmærksom på, at der skal opkræves kontingent for at dække de udgifter I/S har haft, og ligeledes efterlyses frivillig arbejdskraft til istandsættelse af bygningen. At man mente det alvorligt med kontingent, fremgår af en rykkerskrivelse til en navngiven person (dog udeladt her). Her skriver formand Knud Olesen:

”I sin tid indtegnede du dig som interesseret i at deltage i køb af Sparkær Station med et beløb på højest 100 kr. årligt. I/S har købt stationen på grundlag af de underskrifter, vi havde, blandt andet altså din, men da vi trods gentagne henvendelser ikke har fået 1. rate på 20 kr., ser vi os nødsaget til uden yderligere påmindelser at lade sagen overgå til retslig inkasso såfremt beløbet 20 kr. ikke er indbetalt til vor kasserer Milton Nielsen senest 1. november.”

Det var nu tid til at få bygningen istandsat, og nævnte brev fra 19. juli 1967 slutter således:

”Vi skal i gang snarest, da Elmer allerede 1. april 1968, når istandsættelse og udstykningssag er i orden, så stationen kan belånes, skal overtage den til det, den til den tid måtte stå foreningen i og begynde fabrikation af damebluser. Arbejdet

begyndes førstkommande lørdag kl. 14.00. Mød flittigt op medbringende godt humør og en skovl!”

Arbejdet blev nu langt fra gennemført ved frivilligt arbejde, for det fremgår af sagens dokumenter, at byens håndværkere var involveret. Navne som Marinus Sørensen (tømremester), Erik Jeppesen (murermester), Børge Mogensen (smedemester), Finn Bække (elektriker) er nævnt i opgørelsen over udgifter i forbindelse med køb og istandsættelse, som i alt beløb sig til 102.000 kr.

Fortsatte økonomiske problemer

Hele projektet er gennemsyret af, at der i flere faser ikke er den nødvendige økonomi til stede. Det skyldtes flere årsager, og også håndværkerne mærkede det. I et brev fra I/S til Elmer den 12. februar 1968 skriver Knud Olesen på bestyrelsens vegne:

”Foranlediget af at håndværkerne ved fabrikken her i Spar-kær mangler penge til at betale moms inden den 20. ds, skal vi forespørge, om De vil være i stand til at fremskaffe 30.000 kr. eller mere inden denne dato. Vi kan samtidig meddele efter samtale med kreditforeningsrepræsentanten, at lånetilsagn vil foreligge den 22. ds. Arbejdet skrider godt frem. Murerarbejdet er næsten færdigt, smedearbejdet er helt færdigt og maler er begyndt. Snarligt svar udbedes venligst.”

Svaret kom dagen efter, og der var ikke megen hjælp at hente. Elmer skriver blandt andet: *”Desværre er det for øjeblikket helt umuligt for mig at hjælpe. Jeg skal selv betale moms den 20. ds.”* Hvordan håndværkerne fik deres penge, fremgår ikke klart - om de fik dem af Elmer eller af I/S, men I/S optog nogle veksellån i sparekassen, sikkert til dækning af håndværkerudgifterne.

De lokale håndværkere fik dog først endelig afregning helt fremme i foråret 1969.

Klar til produktion af bluser

Vi er nu i foråret 1968, hvor der efter flere reviderede planer skal igangsættes produktion af bluser. Hvornår den præcis startede vides ikke, men iflg. både Lis og Knud Olesen blev der efterlyst arbejdskraft i foråret 1968. Et notat fortæller, at der var ca. 35 ansøgere, hvoraf 16 blev sendt på kursus hos Arbejdsteknisk Skole i Viborg, også Lis Olesen selv.

Det husker hun tydeligt, og hun kan fremvise noget af det, som blev lavet på kurset. Blandt andet bordkort til at hænge på en flaske og en anordning til at servere ost/kiks. Se foto.

Hun har også stadig to ruller sytråd fra dengang, men hun mener ikke, at hun var med på stationen. Noget af produktionen var da også baseret på hjemmesyersker. Iflg. et notat skulle der starte 5 syersker på stationen og 15 hjemmesyersker.

Men, at der har været en produktion, ligger fast, for det er bekræftet af Karen Margrethe Tinghøj, dengang fra Fusagervej i Sparkær og nu bosiddende i Viborg. På en lille lap papir blandt de mange dokumenter stod der ”K.M. Tinghøj”, og det blev en livline til at finde ud af, om fabrikken kom i gang.

Det gjorde den, og det var sandsynligvis fra 1. april 1968. Hun havde netop afsluttet realeksamen på Stoholm Skole i foråret 1968 og fik plads som kontorelev hos Poul B. Elmer & Co. på stationen i Sparkær.

”Jeg kom i lære den 1. august 1968, men det blev jo kun et halvt års tid, for så lukkede fabrikken. Jeg gjorde så min uddannelse færdig hos en sagfører i Viborg. Men jeg husker tydeligt Elmer og fru Lund, som boede i lejligheden ovenpå. Jeg kan se de to for mig, men fandt aldrig ud af, om det var hans kone eller en anden”, fortæller Karen Margrethe Tinghøj.

Hun mener, at der var ganske få syersker på fabrikken i den tid, hun var der. At hendes læretid på stationen blev så kort, skyldes at Elmer erklærede sig konkurs den 16. januar 1969.

Også 91-årige Ester Bach husker, at der var liv i stationen i foråret 1968:

”Min mor fyldte 70 år i april 1968, og jeg husker tydeligt, at vi købte forskelligt stof omme på stationen. Jeg var ikke selv ansat, men jeg syede dengang kjoler derhjemme til mig selv og pigerne Dorthe og Lise.”

Oprydning efter konkursen

Vi skriver den 20. januar 1969 – Knud Olesens 30-års fødselsdag, som blev fejret i hjemmet med flere gæster. Om aftenen midt under festlighederne ringede telefonen, og det blev en længere samtale, for det var I/S's advokat, der ringede og fortalte, at Elmer & Co. havde erklæret sig konkurs.

”Jeg husker, at vi ikke kunne forstå, at den samtale tog så lang tid, og jeg var ved at blive godt irriteret, men da gæsterne var gået, fik jeg jo forklaringen. Vi sov ikke den nat, for vi troede, at vi ville miste hus og alt. Mange flere spørgsmål suste rundt i vores hoveder”, fortæller Lis Olesen.

Heldigvis gik det ikke så galt. Men det blev alligevel en længere proces, inden det hele faldt på plads. Iflg. flere notater blev varelageret solgt til manufakturhandler Hjøllund Jensen fra Silkeborg, der også senere købte stationen angiveligt for at drive virksomhed, for i et brev til I/S fra Advokatfirmaet Ove Hansen i Viborg den 8. maj 1969 står der blandt andet:

”På mødet i dag anmodede jeg manufakturhandler Hjøllund om, at der bliver ansat arbejdskraft fra Sparkjær, og jeg fik det ordnet således, at en repræsentant for bestyrelsen kan rette henvendelse til ham herom. Det kan forventes, at produktionen iværksættes om en måneds tid. Jeg beder Dem venligst ikke lade ovennævnte publicere, før pengene er kommet hjem og skødet underskrevet.”

Pengene kom i hus, og alle fik deres tilgodehavender, men iflg. Knud Olesen kom der ingen ny produktion. Hvad der fremdeles skete med bygningen, vides ikke.

Afviklingen af I/S tog frem til september måned i 1969, hvor en ”overordentlig generalforsamling” den 18. september lukkede I/S med kun et punkt på dagsordenen: ”Det aftales endeligt at I/S pr. dags dato er ophævet”. Underskrevet af Knud Olesen, Henry Jørgensen, Erik Jeppesen, Milton Niel-

sen, Egon F. Christensen, Henning Hansen og Henning Frederiksen.

Om Elmers konkurs skriver Knud Olesen i et notat:

” Der er for os ingen tvivl om, at grunden ubetinget ligger hos de offentlige kontorer. Elmer er blevet offer for deres smøleri, når f.eks. Viborg Amtsråd først videresender en sag 4 måneder efter, at de har lovet os det. Derefter tog det Matrikeldirektoratet 3 måneder, og nu til sidst ligger DSB med sagen i 2 måneder. Alt dette har betydet, at Elmer ikke har kunnet samle det hele i Sparkær og få lån i fast ejendom.”

Hermed sluttede Sparkærs industrieventyr, inden det for alvor kom i gang.

Efterskrift

Det er tankevækkende, at fremsynede folk i Sparkær den gang iflg. Knud Olesen blev bremset af smøleri hos offentlige myndigheder.

Siden da har engagerede ildsjæle sørget for, at der løbende er sket en udvikling i Sparkær. Især efter kommunesammenlægningen i 2007 har det været nødvendigt med lokale initiativer til at skabe udvikling.

Som gode eksempler kan nævnes Sparkær Skole, der var lukningstruet allerede i 2007. Fripølehuset Nordstjernen, som opstod i 2009, efter at Viborg Kommune lukkede det i 2007. Købmandsbutikken der på lokal initiativ åbnede i 2016, Toggruppen der pressede på, så Sparkær Station kunne åbne i 2022. Etablering og udvikling af Billingsparken og idrætsområdet over en årrække. Landsbypedeller. Alt sammen kulminerende med ”Årets Landsby” i 2023.

Aktuelt er det igen aktive folk i byen, der kæmper for at etablere en friskole i Sparkær, efter at Viborg Kommune har besluttet at lukke den kommunale skole.

